

PAGALBA MOTERIMS, PATYRUSIOMS INTYMAUS PARTNERIO SMURTĄ: TARP TEORIJOS IR REALYBĖS

JOLANTA MALAŽINSKIENĖ, NATALIJA MAŽEIKIENĖ
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Anotacija. Intymaus partnerio smurtas prieš moteris įvardijamas skaudžia socialine problema, tačiau pagalbos teikimas neatliepia smurtą patyrusių moterų poreikių, neatpažįstamos kitokios nei fizinio smurto formos, vyrauja moteris kaltinančios, problemą ignoruojančios ir vyrų smurto žalą mažinančios nuostatos. Straipsnio tikslas, pateikiant intymaus partnerio smurtą nagrinėjančias teorines perspektyvas, skirtingai vertinančias reiškinio priežastis, tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintus pagalbos teikimo principus, atlikti smurtą nuo intymaus partnerio patyrusioms moterims teikiamos pagalbos, šaltinių, praktikų, vyraujančių nuostatų, atkuriant pažeistas teises, užtikrinant galimybę gyventi be smurto, tyrimą.

Reikšminiai žodžiai: *intymaus partnerio smurtas, psichopatologinė perspektyva, šeimos perspektyva, feministinė perspektyva, pagalbos teikimas intymaus partnerio smurto aukoms.*

ĮVADAS

Intymaus partnerio smurto prieš moteris pasekmėmis laikytini tokie reiškiniai kaip sveikatos sutrikimas, alkoholizmas ar kitos priklausomybės, nedarbingumas, skurdas, destruktivūs šeimas ir bendruomenes griauinantys veiksmai. Pasaulio sveikatos organizacija 2002 metų ataskaitoje intymaus partnerio smurtą apibrėžia kaip elgesį, įskaitant fizinę agresiją, seksualinę prievartą, psichologinės prievartos veiksmus ir kontrolę, intymiuose santykiuose, sukeltą fizinę, psichologinę

ar seksualinę žalą juose esantiems asmenims (Krug et al., 2002). Italų mokslininkė Troisi (2018) *intymaus partnerio smurtą*, vykstantį kontrolės ir dominavimo sąlygomis, apibrėžia kaip sistemiškai taikomą elgesį, besitęsiantį daugelį metų ar net dešimtmečius, kurio metu ypač subtiliai ir pastoviai naudojamos psichologinio poveikio priemonės, palaikoma nuolatinė įtampa, nerimas, baimė. Tokio smurto metu sukeliama būsena, kuri skiriasi nuo kitų traumuojančių įvykių dinamika, trukme, pasikartojamumu, sunkiu poveikiu sveikatai. Herman (2006) kontroliuojančio, nuolat pasikartojančio elgesio, kurį taiko žeidžiantis ir kartu mylintis asmuo (partneris), pasekmes laiko sunkesniais išgyvenimais nei patirtis katastrofų (autoavarijų, uraganų, žemės drebėjimų, potvynių ir kt.) metu ar nepažįstamo asmens fizinio ar seksualinio užpuolimo atveju.

2014 m. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros iniciatyva atlikta apklausa parodė, kad smurtas prieš moteris yra viena skaudžiausių šiandieninių problemų visose ES šalyse, fizinį smurtą patiria vidutiniškai 22 proc., psichologinį smurtą ir kontroliuojantį elgesį – atitinkamai 43 proc. ir 35 proc. (FRA, 2014). Lietuvoje fizinį smurtą patiria 10 procentinių punktų daugiau moterų nei Europos Sąjungoje, tuo tarpu psichologinį, remiantis bendrovės „Eurointegracijos projektai“ duomenimis (2015), net 71,5 proc.

Tyrimas, atliktas Lietuvos institucijose, teikiančiose pagalbą smurtą patyrusioms moterims, parodė, kad dėl intymaus partnerio smurto moterų *gyvenimo kokybė* yra žemesnė nei įkalinimo įstaigose bausmę atliekančių vyrų gyvenimo kokybė. Tuo pačiu moterys susiduria su sunkios formos depresija, jos yra visuomenės stigmatizuojamos labiau nei nuteistieji, ŽIV užsikrėtę vyrai (Stonienė ir kt., 2013). Tai smurtas, kuris vis dar ignoruojamas, kitos nei *fizinio smurto* apraiškos sunkiai atpažįstamos. *Psichologinis smurtas*, pasireiškiantis partnerio kontrole ir žeminimu, menkinimu, dažnai nevertinamas kaip rimtas, nurašomas įprastiems kivičams; *seksualinis* – kontaktiniai ir nekontaktiniai seksualiniai veiksmai, atliekami naudojant jėgą ir fizinį smurtą, manipuliacijas ir bauginimus (Garcia-Moreno et al., 2015), laikomas išskirtinai privačiu poros reikalu; *ekonominis* – partnerio finansų, turto kontrolė, atimantis moteriai galimybę būti finansiškai nepriklausomai, užkertantis kelią,

kaip teigia Dobash ir Dobash (1979), *susikurti pakenčiamą ar apskritai koki nors gyvenimą be smurtaujančio partnerio žinios, ignoruojamas.*

Netinkamas požiūris į smurtą patiriančias, smurtautoją palikti ketinančias moteris neskatina jų ieškoti pagalbos. FRA (2014) tyrimu nustatyta, kad visoje Europos Sąjungoje oficialiai apie patirtą smurtą nepraneša vidutiniškai 39 proc. aukų, o Lietuvoje pagal tą patį tyrimą – 47 proc., Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis (2020), – 64 proc. moterų. Tokiu būdu tyrimai, įvairios apklausos rodo, kad nors intymaus partnerio smurtas laikomas pagrindine sveikatos sutrikimo priežastimi, jis taip pat siejamas su įvairiomis socialinėmis problemomis. Tenka pripažinti, jog *pilietinis įgalinimas ir pagalba, atkuriant pažeistas žmogaus ir piliečio teises, padedant asmeniui pasipriešinti smurtui, bet ne prisitaikyti prie jo, nepasiekiamas didelei daliai smurtą patiriančių moterų.*

Šio straipsnio *tikslas* – atskleisti pagalbos moterims, nukentėjusioms nuo intymaus partnerio smurto, teorines nuostatas ir principus bei juos atitinkančias praktikas. Straipsnio *uždaviniai*: 1) apžvelgti intymaus partnerio smurto prigimties aiškinimo teorines perspektyvas; 2) išanalizuoti tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintus pagalbos teikimo principus; 3) ištirti pagalbos būdus, praktikas ir vyraujančias nuostatas Lietuvoje; 4) išryškinti pagalbos teikimo problemines sritis. Tyrimui atlikti pasitelktas kokybinis interviu metodas, taikant pusiau struktūruotą interviu su šešiomis smurtą patyrusiomis moterimis.

INTYMAUS PARTNERIO SMURTO PRIGIMTIS: TEORINĖS PERSPEKTYVOS

Mokslininkai intymaus partnerio smurtą sieja su įvairiais veiksniais. Vieni tyrėjai priežastis sieja su asmeniu, kiti kildina iš šeimos santykių, dar kiti nurodo lyčių nelygybę kaip svarbų faktorių (Burelomova et al., 2018). Orientuojantis į asmenį, smurtas aiškinamas psichikos ligomis, priklausomybėmis, biologija. Ieškant intymaus partnerio smurto priežasčių šeimoje, kreipiamas dėmesys į šeimos struktūrą, konfliktų sprendimų būdus, iš biologinės šeimos atsineštus elgesio modelius, į gyvenamąją vietą. Žvelgiant į nevienodą vyrų ir moterų padėtį galios

santykiuose, kuriuos suformavo politinės, socialinės ir ekonominės institucijos, intymių partnerių smurtas matomas kaip kultūriškai, istoriškai sukonstruotas požiūris, kuris nuvertina moteris ir išaukština vyrus.

Iki XX a. aštuntojo dešimtmečio smurtas prieš intymias partneres nebuvo įtrauktas į intervencijų, skirtų socialinėms problemoms spręsti, sąrašą. Smurtas santykiuose buvo priskiriamas specifiniam, nuo kiekvieno asmens individualių savybių priklausančiam elgesiui. Moterys buvo vertinamos aktyviai prisidedančios ir pernelyg liguistai reaguojančios į kylančius konfliktus. Tyrimų lauke pagrindinis objektas buvo ne smurto prieš moteris reiškinys, bet santuokos ar santykių socialinių vaidmenų atitikimas to meto socialinėms normoms (Reynold ir Siegle, 1959, cit. Gutierrez, 1987).

Šiandien mokslinėje literatūroje *psichopatologinės ir evoliucinės* teorijos nėra populiarios. Vyrų smurtinio elgesio aiškinimas nuotaikos, asmenybės ar psichikos sutrikimais, evoliucijos nulemtu, į savo rūšies išsaugojimą nukreiptu pavydu (Daly ir Wilson, 1992) paneigtas tyrimais, nustačius, kad 90 proc. smurtaujančių prieš intymias partneres asmenų renkami žymias nepaliekančius smurto veiksmus, neišsiskiria kitose aplinkose, neatkreipia teisės saugos institucijų dėmesio (DeKeseredy ir Schwartz, 2011). Nustatyta, kad dauginimosi ir partnerės savo palikuonims paieškos strategija nedera su elgesiu, kuris savo moterims ir vaikams sukelia sveikatos problemų (Kimmel, 2000). Išsiaiškinta, kad prievartą patyrusios moterys nėra „bejėgės“, pasyvios smurto aukos, priklausomos nuo alkoholio ar kitų psichotropinių medžiagų, siekiančios patenkinti kančios išgyvenimo poreikį, kaip buvo įvardyta amerikiečių psichologės Walker (1979; cit. Vasiliauskaitė ir kt., 2016). Moterys yra *aktyvios savo gyvenimo dalyvės*, naudojančios ne emocijų, bet problemų sprendimo strategijas bei ieškančios sau ir savo vaikams saugiausio sprendimo (Cavanagh, 2003). *Likimo-išvykimo-grįžimo* procesas yra ne neapsisprendimo, bet santykių išsaugojimo paieškos būdas. Tuo pačiu priklausomybė nuo alkoholio ar kitų psichotropinių medžiagų, kaip ir psichikos ligos, yra smurto *pasekmė, bet ne priežastis* (Golding, 1999).

Šeimos teorijos, tokios kaip *sistemų, ekologinė, socialinės kontrolės, išteklių, smurto subkultūros*, dažnai vadinamos proceso teorijomis ir

perspektyvomis, orientuotomis į mikro sąveikos ir artimos aplinkos vaidmens aiškinimą. Tokios priegios pateikia individualaus lygmens paaiškinimus, daugiausia dėmesio skiria subjektyviems žmonių išgyvenimams ir artimiausiai socialinei aplinkai. Panašios teorijos smurtą aiškina kaip vieną iš konflikto sprendimo būdų, išmokyti biologinėje šeimoje, savo artimiausioje aplinkoje, kai šeimos nariai sukelia vieni kitiems stresą (DeKeseredy ir Schwartz, 2011). Tačiau manoma, kad šeimos perspektyva, atsakomybę deleguojanti šeimai (DeKeseredy ir Schwartz, 2011), ignoruoja socialinius šeimos išsaugojimo susitarimus, neprisideda prie aukų apsaugos ir nepabrėžia smurtautojų baudimo svarbos, aiškina moterų elgesį kaip provokuojantį, priskiria moterims išskirtinę atsakomybę už šeimos išsaugojimą, vaiko interesų užtikrinimą, tuo pačiu sumažinama vyrų smurtinio elgesio žala, prisidengiant vyrams kultūriškai deleguotomis funkcijomis (Kelly, 2011). Nustatyta, kad 30 proc. berniukų atkartoja smurtinį elgesį savo sukurtose šeimose (STOPVAW, 2015). Tačiau tai neleidžia laikyti vaikų „tuščiavidurėmis būtybėmis“, kurios automatiškai kopijuoja savo tėvų smurtinį elgesį ir neturi teisingumo bei sąžiningumo jausmo (DeKeseredy ir Schwartz, 2011). Walker (1979; cit. STOPVAW, 2015) *smurto ciklo teorijos* aprašyti įtampos stiprėjimo, „medaus mėnesio“ ciklai, partnerių elgesio dinamiskumas, per moterų patirtis nepasitvirtinę (Dobash ir Dobash, 1992; cit. STOPVAW, 2015), rodo, kad, priešingai nei teigiama šeimos perspektyvoje, *smurtas nėra tarpasmeninės sąveikos rezultatas*.

Psichopatologinių, evoliucinių ir šeimos perspektyvų teorijų nepakankumas, jų siūlomų gydymo ir intervencijos metodų neefektyvumas ir negebėjimas aiškinti kitų nei fizinis smurto formų tapo kritikos objektu iš feministinės perspektyvos (Cunnigham et al., 1998). Smurtas prieš moteris pradėtas sieti su platesniu, visuomeniniu kontekstu po to, kai nebuvo rastas ryšys tarp sąmoningo smurtautojo siekio dominuoti ir naudojamų smurto technikų, kurios buvo nustatytos Duluth, Minesotos valstijoje, JAV, vykusio smurto šeimoje intervencijos projekto metu (STOPVAW, 2015). Šios smurto technikos aprėpė moterų *kasdieninių poreikių ribojimą, asmeninio gyvenimo reguliavimą, elgesio, mąstymo ir veikimo varžymą, socialinį izoliavimą, ekonominės priklausomybės*

stiprinimą. Taikydamas šias taktikas smurtautojas dalyvauja Jėgos ir kontrolės rate (angl. Power and Control Wheel), kuris yra platesnio ir didesnio galios ir kontrolės elgesio modelio dalis. Smurtas apibūdintas kaip „Logiškas dominavimo ir nelygybės santykių rezultatas, santykių, kuriuos formuoja ne tik atskirų vyrų pasirinkimai ar geismas dominuoti prieš savo žmonas, bet ir tai, kaip mes, kaip visuomenė, konstruojame socialinius ir ekonominius santykius tarp vyrų ir moterų bei pačioje santuokoje (ar intymiuose namų ir buities santykiuose) ir šeimose. Mūsų užduotis yra suprasti, kaip mūsų atsakas į smurtą sukuria nepakantumo arba priėmimo atmosferą reaguojant į intymiuose santykiuose naudojamą jėgą“ (Shepard ir Pence, 1999, p. 28).

Tokiu būdu smurtą prieš moteris buvo pradėta matyti kaip vieną iš socialinės kontrolės, paremtos lytimi, formų. Johnson (2006) smurto tipologijoje įvardija tai *prievartinės kontrolės* (angl. *Coercive Controlling Violence*), *intymaus terorizmo* (angl. *Intimate Terrorism*) sąvokomis, apimančiomis ne tik fizinį, bet ir psichologinį, seksualinį, ekonominį smurtą. Šios smurto apraiškos apima įvairius bauginimus, prievartą, savavališką laisvės atėmimą ir visus veiksmus, nukreiptus atimti iš moters galią pasipriešinti bei įtvirtinti vyro dominavimą.

Feministinė ir lyčių lygybės tarptautiniuose teisės aktuose perspektyva remiasi lytimi kaip esminiu sociokultūriniu ir psichologiniu moters ir vyro elgesį formuojančiu, modeliuojančiu mechanizmu, tokiu būdu nukreipiamas dėmesys į platesnes socialines jėgas, aiškinant smurtą vyrų siekiu dominuoti ir kontroliuoti moteris (DeKeseredy ir Schwartz, 2011). Tai perspektyva, kuria remiasi tarptautinė teisė, moterų teises ginančios organizacijos, smurtą įvardijančios kraštutine diskriminacijos forma. *Jungtinių Tautų Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims* (1979) nurodo valstybių pareigą šalinti moterų diskriminaciją tiek viešajame, tiek privačiame gyvenime, siūlo atkreipti dėmesį ir keisti tradicinius vaidmenis, formuoti lygybės užtikrinimo politiką. *Bendroji rekomendacija Nr. 19 dėl smurto prieš moteris* nurodo, kad su lytimi susijęs smurtas yra diskriminacija, ribojanti moters galimybes naudotis teisėmis ir laisvėmis lygiai su vyrais. *Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos smurto prieš moteris panaikinimo deklaracija* (1993) teigia, kad smurtą neproporcingai dažnai patiria moterys dėl to, kad jos yra moterys. Teigiama,

kad moterų teisės turi būti visuotinės ir nedalomos žmogaus teisės, o smurtas, kaip žmogaus teisių pažeidimas, įskaitant ir kultūrinius prietarus, yra neleistinas. *Jungtinių Tautų Pekino veiksmų platforma* (1995) smurtą prieš moteris įvardija kaip istoriškai susiklosčiusius nelygius tarp moterų ir vyrų galios santykius, lėmusius vyrų dominavimą ir moterų diskriminaciją. *Pasaulio sveikatos asamblėja* (1996) rekomenduoja visoms šalims, formuojant baudžiamosios teisės, žmogaus teisių ir sveikatos politikas, remtis lyčių lygybės perspektyva, kuri išsamiausiai ir plačiausiai įvertina smurto prieš moteris priežastis. *Europos Parlamento rezoliucija dėl smurto prieš moteris panaikinimo* (2009) pažymi, kad smurtas prieš moteris yra smurtas ir prieš vaikus, daro įtaką vaikų psichologinei būsenai. Lietuvoje neratifikuota, bet pasirašyta *Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos bei kovos su juo* (2011) nurodo būtinumą naikinti socialinius ir kultūrinius stereotipus, kartu įvairius nusistatymus, papročius, tradicijas ir visas kitas praktikas, grindžiamas moters žemesnės padėties idėja arba stereotipiniais moterų ir vyrų vaidmenimis.

Tokiu būdu visuotinai sutariama, kad smurtas prieš moteris, smurtas šeimoje yra pasekmė lyčių nelygybės, kuri susiformavo istoriškai, yra palaikoma lyčių stereotipų, dėl kurios intymaus partnerio smurtas tampa įprasta kasdieninio gyvenimo išraiška.

PAGALBOS TEIKIMAS SMURTAŲ NUO INTYMAUS PARTNERIO PATYRUSIOMS MOTERIMS

Dominuojant *psichopatologinei teorinei perspektyvai*, smurtą prieš moteris buvo siekiama įveikti psichologinėmis priemonėmis, vaistais ir individualiomis terapijomis, kurios stiprino atsakomybę už gyvenimiškus pasirinkimus. Taigi buvo siekiama taikyti priemonės, kurios spęstų tai, kas teisės sistemoje vertinama kaip atskirų asmenų problema (Cunnigham et al., 1998). Dominuojant šeimos perspektyvai, intervencinės programos buvo siejamos su šeima, porų terapijomis, kai buvo siekiama keisti elgesį, tobulinti tarpasmeninių santykių ir konfliktų sprendimo įgūdžius, *skirtus prisitaikyti prie galiojančių socialinių normų*.

Teisėsaugos institucijos lengvesniais, žalos fizinei sveikatai nekeliančiais atvejais nesikišo, sunkesniais atvejais vyko nelankstūs, ilgai trunkantys baudžiamieji procesai, paremti aukos kaltinimu, įrodinėjimu, liudijimu prie savo skriaudėjo. Smurtautojams buvo taikomos smurtinio elgesio keitimo motyvavimo baudmės (STOPVAW, 2015).

Pripažinus smurtą prieš moteris žmogaus teisių pažeidimu, diskriminacija dėl lyties, nusikalstama veika ir aiškiai atskyrus, kas yra nukentėjęs asmuo ir smurtautojas, keitėsi pagalbos procesas ir jo teikimo principai, kito pasaulėžiūrinės nuostatos. Pripažinus intymaus partnerio smurtą *vieša problema*, klausimą „Kodėl ji [moteris] lieka [su vyru]?“ , paremtą psichopatologine, aukos kaltinimo perspektyva, pakeitė klausimas „Kodėl tiek daug partnerių smurtauja?“ ir „Kas trukdo moterų saugumui ir laisvei nuo prievartos?“ (cit. Kelly, 2011, p. E36-E37). Kai moterys matomos ne bejėgės, pasyvios, negalinčios pasipriešinti, o aktyvios, kovojančiomis už savo ir savo vaikų gyvenimus, strateguojančios, ieškančios saugiausių išlikimo būdų, pradedama ieškoti priemonių jas išlaisvinti, atpalaiduoti varžančius saitus, pasitelkti bendruomeninius, visuomeninius intervencinius metodus, kurie galėtų paskatinti *struktūrinius, lyčių lygybę palaikančius pokyčius*.

Išsamiausiu pagalbos modelį aprašančiu dokumentu laikoma *Europos Tarybos Konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir šalinimo* (2011) (toliau – Konvencija), apimanti ne tik baudžiamosios atsakomybės, bet ir prevencines, aukos apsaugos ir paramos, smurtautojo baudimo priemones. Konvencijoje prevencinėmis priemonėmis, skirtomis lyčių nelygybės šalinimui, įvardytas švietimo, specialistų, dirbančių su aukomis ir smurtautojais, mokymo, prevencinės ir gydymo programos, privataus sektoriaus ir žiniasklaidos dalyvavimas. Apsaugos ir paramos, skirtos nuo smurto nukentėjusių asmenų atsigavimui skatinti, – tai *bendrosios*, teisinės ir psichologinės konsultacijos, finansinė parama, apgyvendinimas, darbo paieškos, bei *specialiosios priemonės*, skubios, trumpalaikės ir ilgalaikės, *paslaugos*. Smurtautojams, kaip nusikaltimą įvykdžiusiems asmenims, pagal Konvenciją numatoma *baudžiamoji atsakomybė, baudžiamasis persekiojimas, procesinės teisės*

priemonės, pagal 48 str. 1 dalį, nekeičiamos jokiais alternatyviais, tarp jų ir tarpininkavimo bei susitaikymo, ginčo sprendimo, būdais ar baudimais.

Konvencija, ES Nusikaltimų aukų teisių direktyva, Lietuvoje įsigaliojusia 2016 m., nurodomi esminiai, atkuriantys moters galią *paslaugų teikimo principai*. Numatyta pareiga specializuotų pagalbos centrų darbuotojams, specializuotos pagalbos psychologams, specializuotos pagalbos medikams, specializuotos pagalbos teisininkams, kitiems specializuotuose centruose dirbantiems asmenims *nukrypti nuo profesinio neutralumo principo*, per *pilietinį ir ekonominį nukentėjusio asmens įgalinimą, pilietinių teisių atkūrimą*, be kaltinimo, atsakomybės perkėlimo, patologizavimo, smurtą patyrusiai moteriai *suteikti galių pasipriešinti smurtui, bet neprisitaikyti prie jo*. 2015 m., suvienodinus Europos Sąjungos šalyse smurto aukų teisių apsaugos, informavimo, paramos, dalyvavimo baudžiamajame procese sąlygas, įtvirtintas advokatams, prokurorams, teisėjams ir specializuotos pagalbos specialistams, visiems baudžiamajame procese dalyvaujantiems, su smurto auka bendraujantiems pareigūnams reikalavimas *turėti žinių apie lytimi pagrįstą smurtą, gebėjimų jį atpažinti, mokėti pagarbiai, profesionaliai ir nediskriminuojančiai elgtis* su smurto auka. Nurodyta pareiga šalims užtikrinti valstybės institucijų smurto aukos vertinimo kaitą, į smurtą patyrusią / patiriančią moterį žvelgti ne kaip į galinčią padėti iširti nusikaltimą, bet pirmiausia *kaip į asmenį, kurio gerovė bei pakartotinio ir antrinio traumavimo sąlygų pašalinimas yra prioritetas* tikslas (Vasiliauskaitė ir kt., 2016).

Lietuvoje 2011 m., patvirtinus *Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą* (toliau – Įstatymas), smurtas artimoje aplinkoje buvo įvardytas kaip žmogaus teisių ir laisvių pažeidimas, nusikalstama, valstybinės reikšmės veika, smurto rūšys suskirstytos į *fizinį, psichinį, ekonominį ir seksualinį*, numatyta baudžiamoji atsakomybė, persekiojimas, kitos smurto auką apsaugančios priemonės. Sukurtas *Specializuotų pagalbos centrų*, žvelgiančių per nukentėjusio asmens interesų ir teisėtų lūkesčių prizmę, paslaugas teikiančių ne vertikaliu *specialisto ir kliento*, bet horizontaliu, remiantis *moteris moteriai paradigma*, principu, *nukrypstančių nuo profesinio neutralumo*, atstovaujančių valstybės institucijose asmens pozicijai, *tinklas*. Specializuoti pagalbos centrai, kaip naujo požiūrio į smurtą ir prievartą

intymioje aplinkoje patiriantį asmenį skleidėjai, įpareigoti dalyvauti inicijuojant ir koordinuojant tarpinstitucinį bendradarbiavimą, vykdant institucijų praktikos kaitą, kuriant smurto aukai naują, draugišką aplinką, plėtojant specializuotus mokymus (Vasiliauskaitė ir kt., 2016).

Nors per laikotarpį nuo Įstatymo išgaliojimo vis daugiau moterų, kurių dalis nuo smurtą patyrusių asmenų sudaro vidutiniškai 80 proc. (Statistikos Departamentas, 2020), kreipiasi pagalbos, mažiau nei per dešimtmetį pranešimų skaičius policijoje išaugo 12,14 karto (Purvanekienė ir kt., 2019). Tuo pačiu atsiveria ir pagalbos teikimo spragos. Įstatyme smurtas įvardytas be nuorodos į lytį, pritrūko detalizavimo ir išsamaus aprašymo, kaip pasireiškia smurtinis ir prievartinis elgesys, susijęs su *psichologiniu manipuliavimu, nuolatiniais prievartiniais veiksmais, persekiojimu*. Nepakankamas specializuotų ar specializuotas paslaugas teikiančių centrų finansavimas apsunkina sisteminio smurto atpažinimą, smurto prieš moteris nusikaltimo įteisinimą, visų smurtą patyrusių moterų poreikių patenkinimą (Pilinkaitė Sotirovič ir Vaigė, 2017).

Tokiu būdu, remiantis skirtingomis intymaus smurto aiškinimo perspektyvomis, pagalba smurto aukoms keitėsi nuo vidinių, šeimos problemų analizės iki intymių partnerių smurtą patyrusių moterų situacijų vertinimo platesniame, bendruomeninio ir visuomenės lygmens, kontekste.

TYRIMO METODOLOGIJA

Intymaus partnerio smurto tema dėl reiškinio sudėtingumo, daugialypumo, naujumo Lietuvoje nėra plačiai nagrinėta. Lietuvos Respublikos statistikos departamente informacija, remiantis policijos surinktais duomenimis, pradėta skelbti tik nuo 2017 m. Kokybiniai tyrimai kaip priemonė, kuri leidžia naudotis ne viena teorine perspektyva ir paradigma, tyrimo strategija, duomenų analizės metodais, skirtingomis interpretacijomis ir aprašymo stiliais, buvo pasirinkta kaip tinkamiausia naujam reiškiniui tirti, kiekvienos situacijos unikalumui įvertinti, matyti analizuojamą problemą giliau ir plačiau (Novelskaitė, 2012). Tiesioginis bendravimas su tyrimo dalyvėmis, jaunesnė, intymesnė erdvė, užtikrinanti ne statistinio

vieneto, bet asmens požiūrio svarbą, leido konstruoti holistinį smurto reiškinių aiškinimą.

Tyrimo duomenims surinkti buvo pasitelktas pusiau struktūruotas interviu. Jo eiga ir pateikiami klausimai buvo nukreipti sukurti laisvesnę, mažiau formalią sąveiką tarp tyrėjo ir tyrimo dalyvių atmosferą. Analizuojant duomenis buvo atliktas jų kodavimas, jungiant į kategorijas ir subkategorijas. Tyrimu, atliktus 2020 m. spalio, lapkričio ir gruodžio mėnesiais, siekta atskleisti moterims suteiktas paslaugas, jų šaltinius. Tai suteiks naudingų žinių pagalbą teikiančioms institucijoms.

TYRIMO DALYVIŲ SMURTO SANTYKIŲ PATIRTYS

Tyrimo dalyvavo 6 moterys (past. – *tyrime vardai pakeisti*), gyvenusios mieste ir užmiestyje, patyrusias smurtą nuo esamų ir buvusių sutuoktinių, turėjusių ir neturėjusių bendrų vaikų. Tarp tyrimo dalyvių buvo moterų su aukštuoju ir profesiniu išsilavinimu, užimančių vadovaujančias pareigas, vykdančių nuosavas veiklas, prižiūrinčių psichikos negalią turinčius ir mažamečius vaikus. Santuokai nutrūkus joms atsirado sveikatos problemų, psichikos, onkologinių ligų, priklausomybių nuo alkoholio ir raminamųjų vaistų.

Prieš moteris, gyvenančias su verslus, veiklas turinčiais partneriais, daugiau buvo smurtaujama *psichologiškai* ir *ekonomiškai* – buvo ribojama jų profesinė veikla, manipuliuojant vaikais, stiprinama jų socialinė izoliacija, kontroliuojama prieiga prie šeimos išteklių. Moterys, kurių sutuoktiniai dirbo samdomais darbuotojais, intensyviau vartojo alkoholį, patyrė daugiau fizinio smurto, buvo apkrautos ne tik buitimi, vaikais, ūkio darbais, bet ir šeimos bei sutuoktinio finansiniais rūpesčiais.

Moterys, pasakodamos savo smurto išgyvenimo patirtis, partnerio elgesį aiškino sunkiu charakteriu, psichikos problemomis, nepasireiškiančiomis kitose, su intymumu nesusijusiose aplinkose, pavydu: <...> *...tiesiog va pavydi, myli, nesveikas pavydas* <...> (*Audra, 51 m.*). Moterys sulaukė sutuoktinių priekaištų dėl nepatikimumo, pernelyg didelio emocionalumo, nenuoširdumo: <...> *Jam labai nepatiko, kai aš susirgau depresija.* <...> (*Rita, 49 m.*), alkoholio vartojimo, moterų gyvenime atsiradusio

dėl ilgalaikio streso santuokoje: <...> *Aš neatlaikydavau įtampos, tai <...>... aš pradėjau labai didelius kiekius išgerti... <...>* (Vita, 33 m.), ar partnerių sąmoningo skatinimo: <...> *Jei negerdavau, tai jis staigiai nebendruoja... <...> ...jis su mielu noru man veždavo... <...>* (Audra, 51 m.).

Tyrimė dalyvavusios moterys kalbėjo, kad sutuoktiniai neigiamai atsiliepė apie matytą tėvo smurtą prieš motiną: <...> *Jo tėvas toks pat smurtautojas būdavo. Jis [vyras] sakydavo, kad niekada nebus toks kaip tėvas. Bet, pasirodo, vis tiek atsineša iš vaikystės <...>* (Rita, 49 m.). Moterys teigia, jog jų vyrai suvokė savo elgesį: <...> *Važiudavo pas mano tėvus. Atsiprašinėdavo jų, bet nesakydavo kodėl. <...>* (Vita, 33 m.). Tyrimė dalyvavusios moterys pasakojo apie savo biologinės šeimos santykių modelius, mažiau nei vyrų atvejais susijusiais su tradicinei šeimai būdingomis patriarchalinėmis nuostatomis: <...> *...buvo buitiniai berniai, o paskui vakare matai, kaip vienas kitą apsikabinę sėdi. <...>* (Jovita, 43 m.).

Moterų papasakotos istorijos parodė, kad jos įvairiais būdais siekė apsaugoti save ir savo vaikus. Buvo bandoma naudoti prisitaikymo, į problemas orientuotas strategijas. Tuo pačiu moterys išsiveldavo į likimo-išvykimo-grįžimo procesą, pasitelkdamos artimų žmonių paramą, grasindamos skyrybomis: <...> *Prisiekinėjo, kad daugiau taip nebus, net parašė pasižadėjimą. Bet kas iš to, po kurio laiko vėl tas pats. <...>* (Rita, 49 m.). Išnaudojusios visus įmanomus vidinius ir artimiausius pagalbos rezervas, praradusios viltį ir tikėjimą savo ir savo vaikų kitokia gyvenimo perspektyva, susidūrusios su egzistenciniais klausimais, moterys bandė ieškoti pagalbos oficialiose institucijose.

PAGALBOS MOTERIMS, PATYRUSIOMS INTYMAUS PARTNERIO SMURTA, TYRIMAS

TĖVŲ, DRAUGŲ, KAIMYNŲ PAGALBA

Artimiausia aplinka, *tėvai, draugai, kaimynai*, buvo dažniausiai tyrimo dalyvių minimas, bet ne visada efektyvus pagalbos būdas. Vienos moterys teigė, kad tėvai jas sustiprino emociškai ir finansiškai, joms buvo

padedama kasdieninėje, buities, vaiko priežiūros veikloje, suteikta parama dėl apsisprendimo išeiti iš žeidžiančių santykių: <...> *Jei blogai, ir nekentėk. Mergaitę mes padėsim užauginti.* <...> (Jovita, 43 m.). Moterys, pasakojančios apie kitokias patirtis, minėjo, jog nors laikinai ir buvo priglaustos, buvo kaltinamos, jomis nebuvo tikima: <...> *Negi jau taip viskas blogai?* <...> (Nijolė, 49 m.), moterų problemos buvo menkinamos. Tiesiogiai ir netiesiogiai daromas spaudimas nesidalinti smurto išgyvenimais, kurti „rožinės“, „idealių“ šeimos įvaizdį, rūpintis ne savo, o vyrų poreikiais prisidėjo prie moterų įstrigimo smurtiniuose santykiuose, neleido moterims pykti (Pitt ir Sachwartz, 1993; cit. DeKeseredy ir Schwartz, 2011), sustabdė nuo ketinimų kreiptis specializuotos pagalbos.

Aš niekam nepasakodavau... <...> Jis pripratęs, kad tik šeimoj, kad niekas neišeitų, aš neturėjau teisės niekam pasakoti, ir turėjo būti „rožinė šeima“ ir koks jis geras vyras. <...> ...jis norėjo, kad aš viena būčiau, tik su juo bendraučiau, tik su savimi ir su sienomis, ir viskas, ir su dukryte dar... (Audra, 51 m.).

Niekados aš niekam nesiskųdavau. <...> Aš tėvams irgi nieko nesiskųdavau, aš draugams irgi nieko nesiskųdavau... <...> ...todėl, kad visi laikė mūsų šeimą idealia, ir visi žiūrėdavo ir sakydavo, kaip tau gerai, kaip tu gerai gyveni. <...> Kur baliuose, tai jis apšokinėja, mano pati gražiausia, mano pati mieliausia. Visi stebėdavosi, koks jis geras vyras. <...> Jis pasirodydavo labai geras. <...> Grįždavom namo, tada jis man priekaištus, kaip tu čia su kažkuo pašokai, į tave kažkas pažiūrėjo (Rita, 49 m.).

Draugių emocinė parama, ką rodo ir Lietuvoje atliktas tyrimas (Grigaitė ir Karalius, 2018), buvo svarbi apsisprendžiant dėl smurtinių santykių pabaigos: <...> *Mano draugės labai palaikė, sakė, tu – šaunuolė, tu tik skirkis. Jos žinojo jį, jos žinojo mano situaciją, mes pakalbėdavome. Bet paskui, kai aš pradėjau skirtis, jos pačios išsigando, sako, ką tu darysi, tu nei darbo, kaip tu gyvensi... <...> (Audra, 51 m.).* Besąlygiškas draugių palaikymas moteris drąsino, skatino, prisidėjo prie vertybinių nuostatų pokyčių: <...> *Galvoju, nežinau kaip, kad ir mirtis. <...> Visų pirma aš turiu būti laiminga, tada ir mano vaikai bus laimingi. <...> (Audra, 51 m.).*

Rečiausiai tyrimo dalyvių minimas artimos aplinkos pagalbos šaltinis buvo *kaimynų parama*, kuri nebuvo veiksminga. Moterys pastebi, jog

atitinkamu elgesiu ir bendravimu kaimynai pastiprino ne moterį, bet, teisindami šeimos privatumą, smurtaujančią partnerį.

Norėdama saugiai patekti į savo butą, kad nebūtų iš manęs atiminėjami raktai, nebūčiau aš stumdoma, užrakinama, paprašiau kaimynės, kad tuo metu, kai pareinu, išeitų į laiptinę. Nesutiko. Sakė nenori kištis. <...> (Jolita, 52 m.).

Tyrimas parodė, kad artimiausia aplinka kaip dažniausiai minimas pagalbos šaltinis svarbus moterų palaikymui, nesmerkimui (Grigaitė ir Karalius, 2018). Tačiau ši aplinka taip pat trukdo smurtą patiriančioms moterims. *Tėvai, į vaikų gyvenimus žiūrintys per savo lūkesčių prizmę, dažnai ne padeda, bet trukdo dukroms vaduotis iš smurtinių santykių. Kaimynai, nors ir artimiausiai gyvenantys asmenys, kaip rodo ir Stonienės bei kt. (2013) mokslininkų visuomenės požiūrio tyrimas, neigiamai reaguoja į smurtą patiriančias moteris – linkę paremti ne jas, o smurtaujančius vyrus. Tuo tarpu moterų draugės su panašiais pomėgiais, vertybiniu požiūriu, pasaulėžiūra – mažiausiai prieštaringas artimos pagalbos šaltinis, teikiantis besąlygišką paramą.*

TEISINĖ SISTEMA

Tyrimė dalyvavusios moterys kreipėsi į teisingumo sistemą ieškodamos policijos, teismų, advokatų pagalbos. Į policiją buvo kreipiamasi kviečiant į įvykio vietą fizinio smurto atveju. Patyrusios persekiojimą moterys kreipėsi į policijos padalinį; teismo pagalbos buvo laukiama siekiant įregistruoti separacinę sutartį; su advokatais moterys bendravo rengdamos santuokos nutraukimo ir vaikų išlaikymo priteisimo dokumentus.

Policijos pagalbos vaidmuo. Moterų pasakojimai rodo, kad po *Ap-saugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo* įsigaliojimo (2011) pirminis reagavimas šalyje pagerėjo. Pasikeitė policijos darbuotojų nuostatos ir veiksmai. Šiuo metu jie visada vyksta į įvykio vietą, anksčiau vyravusia „važiuoti ar nevažiuoti“ savo nuožiūra nebesivadovauja. Anot tyrimo dalyvių, policininkai atvirai nekaltina smurtą patyrusių moterų: <...> *...kenčia, kenčia, pareiškimus rašo, o paskui susitaiko ir vėl. <...> (Jovita, 43 m.).* Tačiau moterų patirtys rodo, kad Įstatymas tinkamai

neįgyvendinamas, atvykę policijos pareigūnai įvykio *smurtu artimoje aplinkoje* neklasifikuoja: <...> ...*policija klausė, rašysite ar ne pareiškimą, bet nerašiau...* <...>, vaikai, matę smurtą, *smurtą patyrusiais asmenimis* netraktojami, teismo paskirtų bausmių vykdymas neužtikrinamas.

Atvažiavo manęs tėvai pasiimti su vaiku, tada jis [vyras] mane atrakinno... <...>. Ir prasidėjo grumtynės, neatidavė jis vaiko, neleido pasiimti, <...> ...jis girtas buvo ir tada jis šoko muštis prieš mano tėtę, sumušė šonkaulius labai stipriai ir mes tada iškvietėm policiją. Prie policijos atidavė vaiką, policija klausė, rašysite ar ne pareiškimą, bet nerašiau (Vita, 33 m.).

Tada jau tikėjaisi, kad pavyks išspręsti problemą, nes jam teistumas dar galiojo, jis turėjo būti savo namuose, ten lankėsi probacijos skyriuje, o įvykis užfiksuotas buvo visai kitoje vietoje... Bet... (Jolita, 52 m.).

Kartu tyrimas parodė, kad smurtą patyrusios moterys policijos darbuotojų ne tik ignoruojamos, bet ir nevienodai vertinamos. Nors pripažinta, kad moterų alkoholio vartojimas yra ne smurtinių santykių priežastis, bet pasekmė (Golding, 1999), šiame tyrime, remiantis dalyvavusių moterų liudijimais, tai tampa smurtautoją teisinančiu, smurto aukas kaltinančiu veiksmu, kuris trukdo gauti tinkamą pagalbą.

...bylą nutraukė, parašė, kad „vyras stengėsi mane nuraminti, kai, man elgiantis agresyviai, pykstant, bandė vesti link mašinos apglėbęs ranka“, užakcentavo, kad buvau neblaivi... Ten buvo kitaip (past. – moteris verkia), jis šaukiančią mane tempė į mašiną, žmonės iškvietė dėl to policiją, o alkoholi pavartojuau jo siūlymu, nes kitaip būčiau neištrūkus iš namų... (Jolita, 52 m.).

Oficialiai pateikiama statistinė informacija (Statistikos departamentas, 2020) rodo, kad 92,62 proc. smurto artimoje aplinkoje atvejų Lietuvoje siejama su fizinio smurto naudojimu, 55,2 proc. – su alkoholio ar kitų psichotropinių medžiagų vartojimu, 44,5 proc. – su nedarbu. Nagrinėjamas tyrime atvejis patvirtina, kad aukštesnę padėtį visuomenėje užimantys ir savo verslus turintys vyrai nėra matomi ir atpažįstami smurtautojais (Fohring, 2018; cit. Michailovič, 2019), yra pateisinami, jų veiksmai pateikiami kaip *rūpestis ir meilė* (Dobash ir Dobash, 2015): <...> *Parašė, kad „vyras stengėsi mane nuraminti, kai, man elgiantis agresyviai, pykstant, bandė vesti link mašinos apglėbęs ranka“... <...> (Jolita, 52 m.).*

Tokiu būdu tyrimas rodo, kad policija į smurtaujančią partnerį žvelgia kaip į priklausomybių, asmenybinių (angl. *personality disorders*), t. y. ribinių (angl. *borderlines*) ir asocialių (angl. *antisocial*), sutrikimų turintį asmenį, į smurtą patiriančią moterį – kaip į patologinę, aktyvią, mazo-chistinių polinkių turinčią smurto dalyvę (Kelly, 2011), kas būdinga psichopatologinei perspektyvai. Savo ruožtu smurto ikiteisminio tyrimo dokumentuose traktavimas <...> ...„buitiniu konfliktu“... <...> ...„konfliktu šeimoje“... <...> (Jolita, 52 m.) patvirtina, kad smurto sistemiškumas neįvertinamas, priežastys su kaltininku nesiejamos, t. y. į galios disbalansą, vadovaujantis feministine, tarptautiniuose teisės aktuose įvardyta, esmine smurtą prieš moteris aiškinančia perspektyva, neatsižvelgiama.

Į policiją moterys nesikreipia žinodamos, kaip cituoja Kareniauskaitė (2019), Heather Nancarrow, kad „teisės sistema, kaip grynai vyriška fundamentali struktūra, sukurta vyrų ir vyrams“: <...> Į policiją nesikreipiau. Ten visur jo draugai. <...> (Audra, 51 m.). Ši struktūra vadovaujasi patriarchalinėmis, paremtomis tradiciniais lyčių vaidmenimis, vyrus aukštinančiomis, moteris menkinančiomis nuostatomis, trukdančioms moterims gauti jų poreikius atliepiančią pagalbą: <...> ...iškvietė ugniagesius, greitąją, mano tėvus. <...> ... jis ten su savo policininkais, daug draugų ten turėjo, juokiasi, jie balsu juokėsi iš manęs... <...> (Rita, 49 m.). Tuo pačiu tyrimas rodo, kad neigiamos patirtys policijoje formavo moterų nuostatas ir į visą pagalbos sistemą, atbaidė nuo kreipimosi į kitus oficialius pagalbos šaltinius:

Jei jau policija man nepadėjo ir nenorėjo padėti, tai kas daugiau gali. Skambinau į Moterų krizių centrą, <...> bet kažkaip po tiek nesėkmių jau bijojau ten eiti (Jolita, 52 m.).

...kai jis trenkė mano jam skirtą dovaną, sugalvojau, kad man reikia pasiskandinti. Nėriau į eketę vasario mėnesį. <...> ...iškvietė ugniagesius, greitąją, mano tėvus... <...> jis ten su savo policininkais, daug draugų ten turėjo, juokiasi, jie balsu juokėsi iš manęs (Rita, 49 m.).

Be to, kitokio nei fizinis smurto nematymas kuria smurtautojams prielaidas smurtauti kitais, žymių ant kūno nepaliekančiais, būdais, o moteris savo ruožtu verčia susitaikyti su prievarta santykiuose. *Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo nurodymų dėl smurtą patyrusio*

asmens teisių, pagalbos būdų supažindinimo, informacijos apie įvykį pagalbą teikiantiems subjektams perdavimo (9 str.), kaip rodo ir tyrime dalyvavusių moterų patirtys, nevykdymas siunčia žinią, kad smurtas artimoje aplinkoje – *pačių moterų reikalas, o tai savo ruožtu užkerta kelią įsikišti į prievartinius santykius specializuotą pagalbą teikiančioms institucijoms.*

Nuostatos ir požiūris į smurtą patiriančias moteris teismų praktikoje. Tyrime dalyvavusios moterys, siekdamos išsivaduoti iš smurtinių santykių, dažniausiai problemą sprendė ieškodamos būdų įteisinti ištuoką bendru sutarimu ir išvengti ilgai trunkančių teisminių procesų, didelių bylinėjimosi išlaidų. Tačiau vienu atveju ne tik dėl sutuoktinio nesutikimo, bet ir Lietuvoje galiojančios įstatyminės nuostatos, nenumatančios galimybės supaprastinta tvarka, bendru sutarimu, nutraukti santuokos pirmais jos galiojimo metais, į teismą buvo kreipiamasi dėl gyvenimo skyrium, įteisinamo separacine sutartimi, įregistravimo.

Tyrimas parodė, kaip patvirtinta ir mokslininkų išvalgu, kad teismų, kaip vienos iš teisinės sistemos institucijų, aplinka smurtą šeimoje patiriančioms moterims nėra „draugiška“ (Hamby, 2014; cit. Sweet, 2019). Tyrimo dalyvės privataus kaltinimo tvarka advokatės surašytas prašymas dėl separacinės sutarties įregistravimo teisme nebuvo svarstomas. Tuo tarpu šiuo prašymu buvo siekiama apsaugoti moterį nuo partnerio persekiojimo, veržimosi į jam nepriklausantį būstą, naujai atsirandančių skolų. Nepaisant to, kad pora neturėjo vaikų ir nebuvo išsigijusi bendro turto, teisėja nenagrinėjo gyvenimo skyrium įregistravimo klausimo, nesidomėjo prašymo teikimo priežastimis: <...> *Daugiausiai domėjosi jo nuomone, ar jis nori taikytis, ar ne, apie tai, ar gyvenam kartu, ar ne, neklausė.* <...> (*Jolita, 52 m.*). Teisėja sutuoktinio pageidavimu, neatsižvelgdama į ginčo esmę, pusei metų atidėjo sprendimą, kad sutuoktiniai *sureguliuotų santykius šeimoje.* Tokiu būdu tyrimas atskleidė, kad teismas, nekreipdamas dėmesio į smurtą patiriančių moterų poreikius, grėsmes fizinei ir psichinei sveikatai, faktines gyvenimo aplinkybes, *teikia pirmenybę šeimos išsaugojimo nuostatai,* kuri, kaip nurodoma ir mokslininkų tyrimuose, teismų praktikose, ginčų tarp šeimos narių nagrinėjimo atvejais, yra esminė (Deroff ir Potin, 2013; Sweet, 2019).

Advokatų pagalbos vaidmuo. Tyrime dalyvavusios moterys, kreipdamosi dėl santuokos nutraukimo, naudojosi moterų advokačių paslaugomis. Tyrimo duomenys rodo, kad moterų advokačių, kaip *moteris moteriai*, pagalba, *nukrypstant nuo profesinio neutralumo principo*, yra svarbi lyčių nelygybės kontekste. Šios profesijos atstovės padėjo pagreitinti santuokos nutraukimą: <...> *Be to, kai jis nenorėjo pasirašyti bendru [dėl santuokos pasibaigimo] sutarimu, ji liepė duoti su juo pasikalbėti telefonu, ir po to jis pasirašė.* <...> (Jolita, 52 m.), prisiteisti vaiko pinigus, susidėlioti prioritetus: <...> *Kad aš nesodinčiau, kad sunku įrodyti <...> ...kad jam ir taip bus sunku, dar ką pasidarys, tau liks paskola, tau liks vaikai... <...>* (Nijolė, 51 m.), susitarti dėl palankesnių skyrybų sąlygų:

...gaunu skambutį iš advokatės, kad bus filmuojama laida apie smurtą... <...> ...gal tu nori dalyvausti ir papasakoti savo istoriją. <...> ...aš jam pasakiau: „Arba tu sutinki skirtis, arba aš dalyvauju laidoje.“ Ir jis pasakė „sutinku“. Aš greitai pasiėmiau lapą popieriaus, sakau – va dabar rašom, kaip tu sutinki, ir pasirašom. Surašėm visus punktus, kaip dalinamės turtą ir kad sutinkam skirtis (Audra, 51 m.).

Priešingai, smurtą šeimose patiriančios moterys, neturėjusios finansinių galimybių pasinaudoti advokatų paslaugomis, patyrė stiprų psichologinį smurtą skyrybų proceso metu, persekiojimą, bauginimą, grasinimus susidoroti, sutrikdžiusius psichinę sveikatą, buvo priverstos pasirašyti joms finansiškai nenaudingus santuokos nutraukimo dokumentus.

Jis [sutuoktinis] ko norėjo, tą jis pasiėmė iš tikrųjų. Surašė advokatas ten tuos dokumentus, ir aš net nežiūrėdama pasirašiau. Aš jam atidaviau viską. Aš jam atidaviau verslą, aš atidaviau namą, savo diduko žemę, kur giminės buvo labai pasipiktinę iš tikrųjų. Jis mane tiek spaudė psichologiškai iš tikrųjų, jis man skambinėdavo naktimis, jis man neleisdavo miegoti, jis man sakydavo, kad „Aš vis tiek su tavim susidorosiu“ (Rita, 49 m.).

Tokiu būdu teisės sistemos institucijos, tokios kaip policija, teismai, paslaugas teikiančios valstybės vardu, *darbuotojams neprisiimant asmeninės atsakomybės*, nesivadovauja tarptautiniuose žmogaus teises ginančiuose teisės dokumentuose nurodytomis pasaulėžiūrinėmis nuostatomis, kurios atlieptų moterų, patyrusių smurtą nuo intymaus

partnerio. Šios teisėsaugos institucijos remiasi požiūriu, kuris istoriškai perduodamas iš kartos į kartą. Teisės specialistės advokatės – moterys, teikiančios paslaugas pagal LR advokatūros įstatymą (2004), vadovujasi ten *nurodytais laisvės ir nepriklausomumo, kliento paslapties neatskleidimo, lojalumo klientui principais* (5 str.). Tai leidžia paslaugas teikti pagal teisės aktus, įtvirtinančius pagrindines nuostatas, dirbant su smurta patiriančiomis moterimis nurodytomis sąlygomis. Advokatės, teikiančios paslaugas smurta patiriančioms moterims, kuria *bendradarbiaujančius, horizontaliu principu konstruojamus santykius, atstovauja moterų interesams, o tai vadovaujantis „moteris moteriai“ paradigma leidžia rasti būdų, palengvinančių išėjimą iš smurtinių santykių.*

SVEIKATOS SISTEMA

Vadovaujantis tarptautiniais teisės aktais visiems specialistams, tarp jų ir sveikatos srities atstovams, bendraujantiems su smurta patyrusiu asmeniu, yra įtvirtinti reikalavimai atpažinti ir viešinti įvairias su lytimi susijusias sisteminio smurto formas. Tačiau kaip rodo moterų, patyrusių smurta nuo intymaus partnerio, pasakojimai, tokie reikalavimai nėra įgyvendinami. Psichikos ligos, suicidinės mintys, realūs bandymai nusižudyti sveikatos sistemoje dažniausiai nėra siejami su smurtu artimoje aplinkoje. Nustačius diagnozę, apsiribojama tuo, kad suteikiama medicininė arba psichologinė pagalba – išrašomi vaistai, atliekama vienetinė medicininė intervencija, paskiriamas gydymas psichoterapinėse, įvairių patirčių turinčių asmenų grupėse.

Dėl vaistų ne kartą buvau papuolusi į ligoninę, bet niekas neklausė dėl ko. Paskutinį jau kartą, kai vos mane atgaivino, atėjo policija, apklausė, tai jam uždraudė prie manęs artintis (Rita, 49 m.).

Vieną kartą, kai nerviška man pradėjo bloga darytis, verkiau visą naktį, buvau išsikvietusi greitąją. Suleido vaistus ir išvažiavo (Audra, 51 m.).

Lankiau psichikos dienos centrą, kai susirgau depresija. Pasakojau ten savo istoriją. Vaistų prirašė. <...> Centre vyko dailės, muzikos, grupiniai psichoterapiniai užsiėmimai (Jolita, 52 m.).

Sveikatos apsaugos ministerijos parengtose rekomendacijose (2015) nurodomi veiksmai, užtikrinantys smurto artimoje aplinkoje patyrusių asmenų atpažinimą *fizinio smurto* atveju. Lietuvos teisės aktuose įtvirtinta gydytojų pareiga pranešti, liudyti ir įrodinėti apie smurto artimoje aplinkoje įvykį (SAM, 2002). Tačiau Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos tyrimu (2019) nustatyta, kad sveikatos specialistai, bijodami patirti patyčias, išgirsti abejonių dėl turimų kompetencijų ir pan., nėra motyvuoti atpažinti net ir aiškių smurto paliktų žymių ant kūno, vengia prisiimti atsakomybę viešinti smurto artimoje aplinkoje faktus. Savo ruožtu medicininė apžiūra ikiteisminio tyrimo metu Valstybinėje teismo medicininėje tarnyboje, kaip rodo moterų patirtys, dėl ilgų terminų irgi neefektyvi. Moterys verčiamos pačios pasirūpinti įrodymais: <...> *Policijoje tyrėjas medikų apžiūrai paskyrė kažkur po savaitės ar gal dar ir vėliau. Kitą kartą kreipiausi jau pati už mokestį. <...> (Jolita, 52 m.).*

Tokiu būdu Lietuvoje sveikatos sistema praktiškai nedalyvauja išaiškinant ir viešinant smurto prieš moteris atvejus. Apsiribojama medicininę paslaugų teikimu, vadovaujamosi istoriškai išlikusiu ligos, bet ne jos priežasčių, diagnozės požiūriu. Galiojantis *Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas* (2011) nekuria prielaidų keistis institucijų, teikiančių pagalbą smurtą patyrusioms moterims, požiūriui į smurto aukas, *neapsaugo moterų nuo pakartotinio ir antrinio traumavimo.*

MOTERŲ KRIZIŲ CENTRAS IR KITOS SOCIALINĖS PASLAUGAS TEIKIANČIOS ĮSTAIGOS

Moterų krizių centras tyrimo dalyvių buvo paminėtas kaip vienas geriausiai atliepiančių moterų, patiriančių smurtą, poreikius. Centras įgalino moteris siekti savo teisių, suteikė besąlygišką *moteris moteriai* pagalbą, paremtą atjauta, supratingumu, bendrystės jausmu.

Apie Moterų krizių centro teikiamas paslaugas iš viešų šaltinių sužinojusios moterys galėjo savo patirtis papasakoti telefonu *anonimiškai, neprisistatydamos*, bei atvykus į įstaigos patalpas *joms tinkamu laiku <...> Papasakojau telefonu paskambinusi. Išklause, kvietė atvykti jų darbo metu, bet kuriuo man tinkančiu laiku... <...> (Jolita, 52 m.).*

Specializuota psichologo ir specializuota teisininko konsultacija buvo teikiama *nukrypstant nuo neutralumo principo*, užtikrinant besąlygišką palaikymą, bendraujant ne kaip su klientėmis, bet kaip su savo *gyvenimo ekspertėmis*. Teikiant specializuotą psichologinę pagalbą buvo suteiktos žinios apie sisteminį smurtą, jo ypatumus, dinamiką, poveikį sveikatai, priklausomybėms, kartu *padėta vaduotis iš kaltės jausmo*. Moterims buvo pasakojama apie smurto rūšis, smurtautojo naudojamas technikas, siekiama bendromis pastangomis atpažinti *moterų patirčių panašumus* <...> *...labai daug ką supratau iš psichologės, kaip čia viskas vyko, kaip jis manipuliuodavo ir kaip jusiai tiesiog stengėsi mane padaryti... priklausomą nuo jo finansiškai ir aš tiesiog niekur nesidėčiau.* <...> (Audra, 51 m.). Suteikta informacija apie vykstančius moterų, patyrusių smurtą artimoje aplinkoje, susitikimus, buvo pasiūlyti anoniminių alkoholikų susirinkimai, padėję plėsti socialinius ryšius, nesijausti vienišoms, sveikti nuo priklausomybės, laisvintis iš sutuoktinių izoliacijos: <...> *Psichologės patarimu, aš jam pradėjau iš anksto sakyti, kad eisiu į susirinkimą, man reikia, t. y. pastatydavau prieš faktą. Jis žinojo, kad ten renkasi daug žmonių, ir vyrų, ir moterų... <...>* (Audra, 51 m.).

Socialinių paslaugų įstaigoje, nors ir neteikiančioje pagal savo veiklos nuostatas pagalbos smurtą patyrusioms moterims, socialinės darbuotojos suteikė *emocinę paramą*, domėdamosi skyrybų procesu, suteikė *stiprybės*. Ši institucija padėjo palaikyti *vaiko ir mamos ryšį, tarpininkavo* organizuojant mamos ir dukters, lankančios *Psichikos negalią turinčių asmenų centrą*, susitikimus. Tai padėjo išvengti papildomų traumuojančių patirčių.

SAVIPAGALBOS GRUPIŲ PARAMA IR KITI PAGALBOS PAIEŠKOS BŪDAI

Priklausomos nuo alkoholio ir kitų psichotropinių medžiagų bei turinčios savo šeimoje priklausomą asmenį moterys aktyviai ieškojo pagalbos smurtinių santykių metu ir santykiams pasibaigus. Anoniminių alkoholikų (AA) draugijoje, kurią lanko vyrai ir moterys, ir Alkoholizmu sergančių žmonių artimųjų savipagalbos grupėse (AL-Anon) smurto

aukos aktyviai dalijosi patirtimi, viltimi ir suteikė vieni kitiems jėgų, padėdami sau ir kitiems sveikti nuo alkoholizmo.

Jei ne AA, būčiau nepajėgus išsiskirti, aš būčiau nepavežus smurto to jo... <...>, aš negėriau, aš džiaugiausi, aš pamačiau, kaip jam tai nepatinka, kaip jis bando <...> sunervuoti, bet aš visiškai nereaguodavau... (Audra, 51 m.).

Supratau, kad ne mano kaltė, kad jis geria, aš nenoriu taip gyventi, tai ne mano kelias (Jovita, 43 m.).

Alkoholio nevartuju. <...> ...man čia Dievas atsiuntė tuos Anoniminius... <...> Man truputį ten susidėliojo viskas galvoje, savivertę atstatė (Vita, 33 m.).

AA susirinkimai suteikė galimybę papasakoti savas istorijas be kritikos ir kaltinimo, paklausti kitų žmonių patirčių, leido moterims ieškoti savo gijimo kelio, plėsti socialinius ryšius, atgauti pasitikėjimą: <...> *Man truputį ten susidėliojo viskas galvoje, savivertę atstatė. <...> (Vita, 33 m.).* AL-Anon, alkoholizmu sergančių artimųjų bendrijos, susirinkimuose moterys daugiau sužinojo apie alkoholizmą kaip ligą, nuo kurios išgyjama tik ją pripažinus, keičiant vidines vertybines nuostatas, einant dvasingumo brandos keliu. Tai padėjo moterims atpažinti savo poreikius, vertybines nuostatas, pasirinkti naują gyvenimo kelią: <...> *...ne mano kaltė, kad jis geria, aš nenoriu taip gyventi, tai ne mano kelias. <...> (Jovita, 43 m.).*

Atliktas tyrimas parodė, kad teikiant pagalbą, ypač iki *apsisprendimo* palikti žeidžiančius santykius, tiek artimiausia aplinka, tiek policija ir teismai plačiai remiasi kultūriškai susiformavusiomis nuostatomis, atšveriančiomis teisės aktuose įtvirtintą pareigą teikti paslaugas smurta patyrusioms moterims, nukrypstant nuo neutralumo principo, įvertinant vyro ir moters galios santykių skirtumus. Buvo išsiaiškinta, kad moterys, tik išnaudojusios visus artimiausius ir savo vidinius rezervus, ieško kitoikių, oficialių pagalbos šaltinių. *Apsisprendimui išėiti iš žeidžiančių santykių* svarbi draug(i)ų parama, savipagalbos grupės, specializuotą pagalbą moterims teikiantys centrai. Moterų teisėms įtvirtinti ir apsaugoti nuo skurdo yra svarbios ne tik advokatų veiklą reguliuojančiuose teisės

aktuose nurodytos paslaugos, bet ir advokačių teikiama *moterų moteriai* parama. *Santuokai pasibaigus*, moterims, turinčioms priklausomybių ar psichikos problemų, svarbi nekritikuojanti, išklausanči aplinka, kurią gali užtikrinti įvairios savipagalbos grupės.

IŠVADOS

Tyrimas atskleidė, kad *psichopatologinės, evoliucinės ir šeimos teorijos* neatskleidžia moterų ir vyrų galios skirtumų ir prisideda prie vyrų teisinimo, smurtą patyrusių moterų kaltinimo. Šiomis teorijomis paremta pagalba smurtą patyrusioms moterims nekuria prielaidų nukrypti nuo neutralumo principo, išlaiko istoriškai susiformavusius nelygius galios santykius tarp vyrų ir moterų, neatpažįsta kitokio nei fizinio smurto formų. Tyrimu nustatyta, kad *feministinė perspektyva* geriausiai atliepia smurtą patyrusių moterų poreikius lyčių nelygybės kontekste, prisideda prie jų pilietinio ir ekonominio įgalinimo. Tyrime dalyvavusių moterų pasakojimai rodo, kad pagalbos teikimo metu feministinės perspektyvos naudojimas prisideda prie moterų sąmoningumo augimo, padeda keisti požiūrį į kultūrinės socialines normas, leidžia atsisakyti savęs kaip „bejėgės“ nuostatos ir padeda suprasti, kad stiprioms neleidžia būti visuomenė.

Atliktas kokybinis tyrimas parodė, kad smurtaujama ir išsilavinusiose, ir aukštesnį statusą visuomenėje turinčiose, įvairaus amžiaus šeimose. Tuo pačiu patvirtinta, jog *alkoholis*, kaip ir *psichikos problemos, smurtinių santykių patirtys vaikystėje*, yra ne smurto priežastys, bet jo pasekmė. Atskleista, kad moterys yra aktyvios dalyvės, naudojančios prisitaikymo ir į problemos sprendimą orientuotas strategijas.

Išsiaiškinta, kad *artima moteriai aplinka* svarbi suteikiant finansinę pagalbą, padedant atlikti kasdienes užduotis, adekvačiai įvertinti situaciją, atpažinti smurtą, keisti vertybines nuostatas, ryžtis pokyčiams, ieškoti oficialios pagalbos. Moterų *tėvai*, kaip ir artimiausiai gyvenantys asmenys, *kaimynai*, prisideda prie moterų įstrigimo smurtiniuose santykiuose, remiasi visuomenėje galiojančiomis kultūrinėmis normomis, teisinga smurtaujančius vyrus ir kaltina smurtą patyrusias moteris. Moterų

draugijų, turinčių panašią pasaulėžiūrą, vertybines nuostatas, pagalba yra mažiausiai prieštaringa ir geriausiai atitinka smurtą patiriančių moterų poreikius.

Nustatyta, kad *teisės sistemos paslaugos* yra svarbus pagalbos šaltinis kritiniais, dažniausiai fizinio smurto, atvejais, kai moterys bando išvengti persekiojimo, apsaugoti turimus išteklius, planuoja ir dalyvauja skyrybų procese. Tenka pripažinti, kad *policija* ir *teismai* neatpažįsta moterų kaip nukentėjusių ir nemato vyrų kaip nusikaltėlių, o smurto įvykio priežastis sieja su šeima bei vadovaujasi šeimos išsaugojimo tikslu. *Advokačių moterų* paslaugos, kurių metu rengiami teisiniai dokumentai, iškeliami prioritetai, ieškoma socialinių paramos tinklų, geriausiai atliepia smurtą patyrusių moterų poreikius. Šiuo atveju kuriami *bendradarbiaujantys, horizontaliu principu konstruojami santykiai, kurie remiasi „moteris moteriai“ paradigma*. Tokiu būdu prisidedama ne tik prie ekonominio, bet ir pilietinio moterų, *esančių nelygiuose santykiuose, įgalinimo*.

Tyrimu nustatyta, kad specializuotas paslaugas teikiantys centrai svarbūs suprasti sisteminių smurtą, jo poveikį sveikatai, atrasti sveikimo kelius, išsilaisvinti iš izoliacijos, išeiti iš smurtinių santykių. Šios institucijos teikia *nemokamas specializuotas psichologo, specializuotas teisininko paslaugas nukrypstant nuo neutralumo principo, remiantis „moteris moteriai“ paradigma*. Išsiaiškinta, kad specializuotą pagalbą teikiančių institucijų paslaugas gauna ne visos smurtą patyrusios moterys. Tam turi įtakos nepakankamas specializuotą pagalbą teikiančių institucijų finansavimas ir neefektyvus policijos darbas.

Tyrimas parodė, kad įvairios *savipagalbos grupės* dalyvauja atkuriant smurtą patyrusių moterų savivertę, padedant sveikti nuo emocijų, priklausomybėmis slopinamų sutrikimų. Savipagalbos grupės padeda moterims apsispręsti dėl smurtinių santykių nutraukimo, paskatina jas keistis *ne tik santuokos metu, bet ir po jos*.

LITERATŪRA

1. Burelomova, A. S., Gulina, M. A., & Tikhomandritskaya, O. A. (2018). An Overview of the Existing Theories, Conceptual Frameworks, and Definitions. *Psychology in Russia: State of the Art*, 11(3), 128–144.
2. Cavanagh, K. (2003). Understanding Women's Responses to Domestic Violence. *Qualitative Social Work*, 2(3), 229–249.
3. Cunningham, A., Jaffe, P. G., Baker, L. & Malla, S. (1998). Theory-derived explanations of male violence against female partners: Literature update and related implications for treatment and evaluation. *London Family Court Clinic*. Prieiga per internetą: file:///D:/Users/Desktop/socialinio%20darbo%20straipsnis/Theory-derived_explanations_of_male_violence_again.pdf.
4. Daly, M., & Wilson, M. (1988). *Homicide*. New York: Aldin deGruyter. [https://doi.org/10.1002/1098-2337\(1989\)15:1<25::AID-AB2480150106>3.0.CO;2-%23](https://doi.org/10.1002/1098-2337(1989)15:1<25::AID-AB2480150106>3.0.CO;2-%23)
5. DeKeseredy, W. S., & Schwartz, M. D. (2011). Theoretical and Definitional Issues in Violence against Women. *Violence Against Women*. DOI:10.4135/9781452224916_n1
6. Deroff, M. L., & Potin, E. (2013). Violences conjugales dans l'espace familial: que fait-on des enfants? Pratiques professionnelles au croisement des champs de la protection de l'enfance et des violences conjugales. *Enfances Familles Générations*, 18, 120–137.
7. Dobash, R. P., & Dobash, R. E. (1979). *Violence against wives: A case against the patriarchy*. New York, NY: Free Press.
8. Dobash, R. P., & Dobash, R. E. (2015). *When men murder women*. Oxford University Press.
9. Estrellado, A. F., & Loh, J. (2014). Factors associated with battered Filipino women s decision to stay in or leave an abusive relationship. *Journal of Interpersonal Violence*, 29(4), 575–592.
10. *Eurointegracijos projektai*. (2015). Viešosios nuomonės tyrimo „Smurtas artimoje aplinkoje“ 2014 m. ir 2015 m. lyginamoji ataskaita. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/seima/seimos-politika/Ataskaita%20-%20Smurtas%202015-12-15.pdf>.
11. *Europos Parlamento rezoliucija dėl smurto prieš moteris panaikinimo*. (2009). 2009 m. lapkričio 26 d. 2010/C 285 E/07. Prieiga per internetą: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52009IP0098\(01\)&rom=LT](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52009IP0098(01)&rom=LT).
12. *Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo*. (2013). Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52016PC0109>.

13. FRA. (2014). Smurtas prieš moteris. *Europos Sąjungos masto apklausa*. Prieiga per internetą: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_lt.pdf.
14. Garcia-Moreno, C., Zimmerman, C., Morris-Gehring, A., Heise, L., Amin, A., Abrahams, N., Montoya, O., Bhate-Deosthali, P., Kilonzo, N., & Watts, C. (2015). Addressing violence against women: a call to action. *The Lancet*, 385(9978), 1685–1695.
15. Golding, J. M. (1999). Intimate partner violence as a risk factor for mental disorders: a meta-analysis. *Journal of Family Violence*, 14(2), 99–132.
16. Grigaitė, U., ir Karalius, M. (2018) *Intymaus partnerio smurtavimo apraiškos Lietuvoje – moterų perspektyva*. Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Prieiga per internetą: https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2018/10/Intymaus-partnerio-smurtavimo-aprai%C5%A1kos_%C5%BDTSL.pdf.
17. Gutierrez, L. M. (1987). Social Work Theories and Practice with Battered Women: A Conflict-of-Values Analysis. *Affilia*, 2(2), 36–52.
18. Herman, J. L. (2006). *Trauma ir išgijimas: prievaratos pasekmės – nuo buitinio smurto iki politinio teroro*. Vilnius: Vaga.
19. Johnson, M. P. (2006). Conflict and Control. Gender Symmetry and Asymmetry in Domestic Violence. *Violence against women*, 12(11), 1003–1018.
20. Kareniauskaitė, M. (2019). Smurto lyties pagrindu sampratos Lietuvos vėlyvuosiu sovietmečiu ir posovietinės transformacijos metu. *Kriminologijos studijos*, 7, 104–132.
21. Kelly, U. A. (2011). Theories of Intimate Partner Violence: from Blaming the Victims to Acting against Injustice Intersectionality as an Analytic Framework. *Advances in Nursing Science*, 34(3), E29–E51.
22. Kimmel, M. S. (2000). *The Gendered Society*. New York: Oxford University Press.
23. Krug, E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A. B., & Lozano, R. (2002). *World report on violence and health*. Prieiga per internetą: https://obtienearchivo.bcn.cl/obtienearchivo?id=documentos/10221.1/56280/1/report_violence_health.pdf.
24. *Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas*. 2011 m. gegužės 26 d., Nr. XI-1425. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.400334>.
25. *Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas*. 2004 m. kovo 18 d. Nr. IX-2066, Vilnius. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.229789/asr>.

26. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro ir Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2002 m. sausio 28 d. įsakymas Nr. 55/42/16 „Dėl informacijos apie asmenis su kūno sužalojimais, kurie gali būti susiję su nusikaltimu, teikimo“. Prieiga per internetą: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.159476?jfwid=rivwzvpvg>.
27. *Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba*. (2019). Rekomendacijos institucijų atstovams teikiant pagalbą moterims, patiriančioms smurtą artimoje aplinkoje. Prieiga per internetą: <https://lygybe.lt/data/public/uploads/2019/12/rekomendacijos-del-pagalbos-teikimo-smurta-patiriancioms-moterims.pdf>.
28. Michailovič, I. (2019). XXI amžiaus aukų teisių viktimologija. *Teisės viršenybės link*. Recenzuotų mokslo straipsnių rinkinys. Moksl. red. B. Sudavičius. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas.
29. Novelskaitė, A. (2012). *Socialinio tyrimo terminija: tyrimo strategija, tyrimo planas, tyrimo dizainas, tyrimo procesas*. Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas. Prieiga per internetą: https://www.knf.vu.lt/dokumentai/failai/katedru/filosofu/socialinio_tyrimo_terminija.pdf.
30. Pilinkaitė Sotirovič, V., & Vaigė, L. (2017). Challenges for preventing violence against women in Lithuania. *Filosofija. Sociologija*, 28(4), 268–276.
31. Purvaneckienė, G., Venslovaitytė, V., Stonkuvienė, I., ir Žiliukaitė, R. (2019). *Smurtas artimoje aplinkoje: prevencija, apsauga, pagalba, bendradarbiavimas*. Kokybinio tyrimo ataskaita. Prieiga per internetą: [https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/Ataskaita_Smurtas_artimoje_aplinkoje%20-%20kokybinio%20tyrimo%20ataskaita_docx%20\(5\).pdf](https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/Ataskaita_Smurtas_artimoje_aplinkoje%20-%20kokybinio%20tyrimo%20ataskaita_docx%20(5).pdf).
32. Shepard, M. F., & Pence, E. L. (1999). Coordinating Community Responses to Domestic Violence: Lessons from Duluth and Beyond. *Series on Violence Against Women*, 27–30.
33. Stonienė, L., Aguonytė, V., ir Narkauskaitė, L. (2013). Intymaus partnerio smurtą patyrusių moterų tipai. *Visuomenės sveikata*, 2(61), 56–62.
34. STOPVAW. (2015). Evolution of Theories of Violence. *A project of The Advocates for Human Rights*. Prieiga per internetą: https://www.stopvaw.org/evolution_of_theories_of_violence.
35. *Sveikatos apsaugos ministerija*. (2015). Smurto prieš suaugusius artimoje aplinkoje atpažinimo kriterijai ir rekomendacijos dėl veiksmų kilus įtarimui dėl galimo smurto artimoje aplinkoje prieš suaugusius. Prieiga per internetą: https://sam.lrv.lt/uploads/sam/documents/files/Veiklos_sritys/Asmens_sveikatos_prieziura/Diagnostikos_metodikos_ir_rek._omendacijos/Methodikos/Galutinis%20platinimui%2001%2015_pdf.pdf

36. Troisi, G. (2018). Measuring Intimate Partner Violence and Traumatic Affect: Development of VITA, an Italian Scale. *Frontiers in Psychology*. doi. org/10.3389/fpsyg.2018.01282.
37. *United Nations General Assembly, Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW), 18 December 1979*. Prieiga per internetą: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3970.html>.
38. *United Nations, Beijing Declaration and Platform of Action, adopted at the Fourth World Conference on Women*. Beijing, China, 1995. Prieiga per internetą: <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/>.
39. Vasiliauskienė, L. H., Dirmotaitė, E., ir Vasiliauskaitė, Z. (2016). *Metodinės rekomendacijos specializuotos pagalbos centrų darbuotojams, savanoriams bei apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą įgyvendinančių institucijų darbuotojams ir specialistams*. Prieiga per internetą: https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/12824_metodines-rekomendacijos_internetui_sadm.pdf.
40. *World Health Assembly*. (1996). Prevention of violence: a public health priority. forty-ninth world health assembly. Geneva. Prieiga per internetą: https://www.who.int/violence_injury_prevention/resources/publications/en/WHA4925_eng.pdf.

JOLANTA MALAŽINSKIENĖ, NATALIJA MAŽEIKIENĖ

SUPPORT TO WOMEN WHO HAVE EXPERIENCED INTIMATE PARTNER VIOLENCE: BETWEEN THEORY AND REALITY

SUMMARY

This article examines the provision of support to women who have experienced intimate partner violence, drawing on the dominant theoretical perspectives, their origins, history, development, strengths and weaknesses, as well as international and local legislation. The *psychopathological perspective*, which focuses on the search for the inner problems of the participants in the violence and the transfer of personal responsibility for their life choices, is considered to be a theory that pathologizes the victims of violence, belittles their experiences and justifies the perpetrators. The *family perspective*, which focuses on people's subjective experiences in general and on the small social environment in particular, downplays the importance of protecting victims and punishing perpetrators and is seen as being too focused on preserving families. The *feminist perspective of gender equality*,

identified in international legal documents, based on gender as a fundamental socio-cultural and psychological mechanism shaping and modeling the behaviour of women and men, which also considers forms of violence other than physical violence, and sees violence as a male drive to dominate women, reinforced by the agreement of structural institutions, is considered to be the most comprehensive in the process of providing assistance, and the one which best responds to the needs of the victims of violence. The article uses a qualitative method to investigate a problem that has been little explored in Lithuania, collecting information through semi-structured interviews with six women who have experienced intimate partner violence. Content analysis was used for data analysis, while grounded theory was used for data coding and for the construction of categories and subcategories. Content analysis was used for data analysis and for the understanding of the phenomenon of men's violence against women; grounded theory was used for data coding and for the construction of categories and subcategories. The study identified the sources of help used by women, the worldviews and practices of society, community sources, institutions, and the effectiveness of the services provided to women in helping or hindering them to seek help and to escape from abusive relationships. The study showed that in many cases, during the provision of assistance, the victims of violence are blamed, the actions of the perpetrators are justified, and the violence is seen as a private matter for the couple. It was found that the possibility to deviate from the neutrality principle, to follow the woman-to-woman paradigm, allows for effective service provision.

Keywords: *intimate partner violence, psychopathological perspective, family perspective, feminist perspective, principles for the provision of assistance.*